

Hermann Gusztáv Mihály: A Székelyudvarhelyi iskolai színjátszás kezdetei [1]

Napjaink oktatásában és nevelésében megszokottnak számít a dramatizált történetek, helyzetek, jelenetek alkalmazása. Miközben viszont napi munkánk során igénybe vesszük a drámapedagógia eszköztárát, valószínűleg kevesen gondolunk arra, hogy vajon milyen előzményei lehettek a dráma oktatásban és nevelésben való alkalmazásának régebbi korokban, netán éppen abban a térségben, ahol élünk és dolgozunk. Hogy ezt megértsük, közelebbről meg kell ismerkednünk annak a rendnek a történetével és oktató-nevelő tevékenységével, amely Magyarország és Erdély több városában – tanintézményeinek diákjai révén – megszervezte az első nyilvános színpadi előadásokat.

A jezsuita rendet Loyolai Szent Ignác (1491–1556) alapította, aki a párizsi egyetemen tanuló hat társával 1534-ben tett fogadalmat apostoli munkára, szentföldi zarándoklatra, illetve a pápa által kijelölt bárminő más feladatra. Az alapítást III. Pál pápa hagyta jóvá 1540-ben. Céljuk az emberek valódi megtérésre vezetése, amit missziók, vallási és lelkiprákorklatok, nevelés, oktatás, beteggondozás és a szegények segítése révén kívántak elérni. A köztudatba a társaság az ellenreformáció szolgálatában álló, rekatolizáló rendként vonult be, ami viszont nem szerepelt az eredeti célok között, de azokon a területeken, ahol a protestantizmus hódított, valóban voltak ilyen jellegű, olykor igen eredményes törekvések. Ez történt Székelyudvarhelyen is.

A hivatalosan Jézus Társaság néven szereplő egyetemes rendet a választott rendfőnök (superior generalis) vezeti, rendtartományokra oszlik, élükön a tartományfőnökökkel (superior provincialis), akiket – csakúgy, mint a rendfőnököt – a rendi gyűlés (congregatio generalis) választ. Belső lelki és szervezeti életét az *Institutum* foglalja szigorú keretbe. Ez tartalmazza Loyolai Ignác *Lelkiprákorklatos könyvét*, az általa írt szabályzatot, a generális gyűléseken hozott határozatokat és a rendfőnökök rendelkezéseit, valamint az oktatás mikéntjét részletező *Ratio studiorum*ot. A rendet a nyugat-európai politikai elit nyomására XIV. Kelemen pápa 1773-ban betiltotta, de 1814-ben újjáalakult, azóta is működik.

Magyarországra Oláh Miklós esztergomi érsek több ízben igyekezett behívni őket, ami végül 1560-ban sikerült, amikor a rendfőnök jóváhagyta az első itteni kollégium alapítását is. Erdélybe Báthory István lengyelországi uralkodása idején érkeztek. Báthory még 1565-66-ban kapcsolatba került a renddel bécsi követsége és fogsága idején. 1579-ben, a vilniusi udvarában tartózkodó Antonio Possevino pápai nuncius közvetítésével sikerült meggyőznie a lengyel tartományfőnököt, hogy Erdélybe is küldjön jezsuitákat, miközben az akkor Rómában gyóntatópapként működő Szántó Istvánt is Erdélybe hívta (Sajó, 2005, 455–456; Karácsonyi, 1929, 129, 176, 186).

Székelyudvarhelyen 1590 után jelentek meg. Ebben az időben a Székely Támadt vár kapitányi tisztét Mindszenti Benedek töltötte be. 1562-től kezdődően – miután a választott székkapitányok tisztsége átmenetileg megszűnt – a fejedelem által kinevezett udvarhelyi várkapitány hat székely szék felett is disponált, gyakorlatilag Aranyosszékét kivéve az egész Székelyföldért felelős megbízott volt. Nemcsak katonai ügyekben volt illetékes, hanem királybírája is volt a parancsnoksága alá rendelt székeknek, 1591-ben úgy emlegették, mint „urunk és fejedelmünk képe itt közöttünk” (Hermann – Zepeczaner – Elekes, 2016, 77). Ez a térségben mondhatni korlátlan hatalommal rendelkező, buzgó katolikusként ismert Mindszenti Benedek volt az, aki a kolozsvári jezsuita rendházfőnöktől missziós atyát kért a reformáció nyomán szétszilált udvarhelyi egyházközség újjászervezésére. Mediomontanus (Felsőbányai?) János 1592 karácsonyán érkezett Székelyudvarhelyre, ahol sikeres térítő munkába kezdett, amit a következő évig folytatott, amikor a rend Szászfenesre küldte. Helyette Marosvásárhelyi Gergely érkezett, aki még abban az évben elindította 100 tanulóval a helyi jezsuita gimnáziumot (Hermann, 1993, 28).

A jezsuiták itteni missziós tevékenysége igen hatékonynak bizonyult. Székelyudvarhely alatt: a Nagy-Küküllő mentén, a Kis- és Nagy-Homoród középfolyásától kezdődően, továbbá e folyók mellékvölgyeiben, egészen Székelyföld határáig a reformáció óta a protestáns felekezetű közösségek dominálnak: reformátusok, unitáriusok, elvéve találunk katolikus falvakat (Béta, Dobó, Vágás), vagy szórványokat (Karácsonfalva). Székelyudvarhely felekezeti szempontból vegyes, fölötte viszont a hegyekig – noha átmenetileg itt is hódított az új hit –, illetve azokon túl (Csíkban, Gyergyóban), kompakt katolikus közösségek vannak. Ezt akár úgy is értelmezhetjük, mint a jezsuiták ittlétének felekezeti térképre kivetíthető eredményét.

Az 1593-ban alapított „kisgimnázium” 1599-ig működött folyamatosan. Ekkor az oktatás megszakadt, a tevékenység újraindulására 1652-ből van biztos adatunk, amikor a híres hitszónok Sámbar Máttyást találjuk az udvarhelyi „residencia” élén, akit munkájában Medoczi Lukács iskolamester segített. Pontosabb képünk az udvarhelyi iskola működéséről 1689-től van, amikor már négy osztály működött: a parvisták, principisták, grammatisták és syntaxisták. Teljes értékű jezsuita gimnáziummá az intézmény 1736-ban emelkedett, a poétikai és retorikai osztályok beindulásával (Albert, 2018, 15–16).

Az udvarhelyi gimnáziumban – miképpen általában a jezsuita középiskolákban – az oktatói tevékenység a latin nyelv minél tökéletesebb elsajátítását célozta. Ez kezdődött az írás-olvasással, majd az ékesszólás és verselés gyakorlásával. Már a parvisták képesek kellett legyenek Cicero műveiből rövidebb és egyszerűbb szövegeket magyarból latinra fordítani, a grammatistáknál a latin nyelvtan alapos megismerése volt a cél, bonyolodtak a fordítandó szövegek is, a tanár pedig nemcsak magyarul, hanem latinul is emondta az olvasott szövegek tartalmát. A poétikai osztályban előkészítik az ékesszólás talaját, a gyakorlatok során itt már a tanár arra figyel, hogy megfelelőképpen utánozzák-e a növendékek a mintaképül ajánlott írókat (Cicero, Caesar, Plinius, Sallustius, Titus Livius, Curtius, a költők közül Vergilius és Horatius). A retorika osztályban a latin ékesszólásban való kiművelésre törekedtek, Cicero és Arisztotelész szónoklatai, illetve poétikai fejtegetései alapján.

Egyéb tudományokra kisebb hangsúlyt helyeztek, inkább a klasszikusok magyarázata közben, a fogalmak tisztázása végett kerítették sort a fő követelményekkel párhuzamos ismeretek közlésére. A klasszikus írók csiszolt, fejtegető és vitatkozó stílusát kívánták elsajátíttatni növendékeikkel. A tudományokkal való bonyolultabb ismerkedést a felsőbb oktatási szintekre bízták (Albert, 2018, 17–18). Ebben némi változás 1735 után történik, amikor az osztrák-magyar rendtartomány

vezetője által jegyzett utasítás jelenik meg az oktatás mikéntjére vonatkozóan (*Instructio privata seu typus cursus annui pro sex humanioribus classibus in usum magistrorum Societas Jesu editus*). Ez, amellet, hogy kötelezte a tanárt arra, hogy „már a tanév kezdetén ossza be magának az egész esztendő és már előzőleg határozza meg, melyik napon milyen leckével foglalkozik”, bővíti a gimnáziumokban oktatandó tárgyak körét is. Elsőként – a nemesség igényei nyomán – a história kerül be a körbe, és ekkor (1735 és 1739 között) jelenik meg az első történelem tankönyv is Nagyszombatban (a *Rudimenta historica. Trnava, mai Szlovákia*), amely a magyar történelem tanítására is kellő figyelmet fordít (Mészáros, 1981, 460–468). A változás az udvarhelyi jezsuiták tevékenységében is tükröződik, miként ezt alább látni fogjuk.

A jezsuitákról több tévesen általánosító megítélés rögzült a köztudatban: egyrészt kizárólag hitszolgálati küldetésükre összpontosító emberekként tartjuk számon őket, másfelől pedig a katolikus Habsburgok hű szövetségeseiként, akár a felekezeti megosztó magyarság ellenében. Az első tévhittel kapcsolatban elmondhatjuk, hogy a jezsuita egyetemek (az 1635-ben alapított nagyszombati, az 1657-ben létrehívott kassai) nyitottak voltak a kor tudományos elméletei, filozófiai áramlatai irányába. Ezek – a teológiai kritika által szigorúan megsűrve – akkor is ismertté váltak az ott tanuló hallgatók számára, ha netán ütköztek a hivatalos dogmával. Az udvarhelyi rendházban is szolgáló Illei János drámai alkotások szerzője, ezek közül a legsikerültebb a *Tornyos Péter* című farsangi játék, mely Molière *Úrhatnám* polgárával rokonítható, „de a környezet és az alakok jellegzetesen hazai világot idéznek” (Hermann, 1993. 39). Egy másik, Székelyföldön szolgáló páter, Haller József, négy évvel azután, hogy Udvarhelyről a rend felszámolása miatt kényszerűen távozott, Voltaire filozófiájáról értekezett egy kéziratban maradt munkában. (Hermann, 1993, 40)

Az Udvarhelyen szolgáló szerzetesek többnyire a nagyszombati egyetemen képzett, művelt és tájékozott emberek voltak. A Székelyföld földrajzi középpontjában található udvarhelyi rendházban a jezsuita szempontból »csonka« 18. században (hiszen 1773-ban a rend több évtizedre megszűnt) meghaladja a 20-at csupán azon szerzetes-tanárok száma, akik irodalmi- vagy tudományos publikációik révén váltak ismertté. Többségük hittudományi, egyháztörténeti, vallásfilozófiai munkát tett közzé, Csernovics Ferenc, Gyalogi János, Okolicsányi Elek viszont Erdély és a térség történetével is foglalkoztak, Hedri Antal pedig földrajztudománnyal. A tudós rendtagok magas száma természetesen azt is tükrözi, hogy a jezsuiták, a rend felső vezetése utasítására, sűrűn változtatták állomáshelyüket: a csíki származású Lestyán Mózes kivéve 3–4 esztendőnél többet egyikük sem töltött Udvarhelyen. Az is megállapítható, hogy – ugyancsak Lestyán Mózes kivéve – valamennyien a Kárpát-medence távolabbi vidékeiről származtak. A *Ratio Studiorum* is leszögezte, hogy a jó képességű tanárok és szónokok ne időzzenek sokáig egy helyen. E folytonos változásnak nyilván voltak negatív következményei, de összességében a hit és a rend érdekeit, valamint az oktatás minőségét szolgálta (Hermann, 1993, 37–42).

A jezsuiták szerepe a magyarországi és erdélyi iskolai színjátszás kezdetei tekintetében a számbeli adatok tükrében is jelentős. Míg a protestáns környezetben dokumentált iskolai színjátszó események száma a 18. század végéig mintegy 750-re tehető, addig a jezsuiták 1561-től (magyarországi megjelenésüktől) a rend 1773-as feloszlásáig több mint 5500 teátrális produkciót jegyeztek. Az összes többi katolikus rend esetében is jóval szerényebb a mérleg: együttesen sem tudnak felmutatni 1600-nál több színházi eseményt (Kerényi, 2005, 234–236).

Figyelemreméltó még a jezsuiták diákelőadásain – és itt látunk a vártnál szorosabb kapcsolatot a modern drámapedagógiával –, hogy náluk a tanintézmény legkisebb növendékei is közreműködtek az produkciók során legalább figuránsokként, hogy megszokják a nyilvános szereplés hangulatát.

Nemcsak a tanári vagy papi pályára készülők, de a világi környezetbe visszatérő nemes ifjak számára is követelmény volt a nyilvánosság előtti feszten beszéd és mozgás, amihez a színpadi fellépés alapot adott. Így az iskoladráma színházi esemény, közönségvonzó lehetőség volt, de a nevelés fontos eszköze is, nemcsak egy szűk diákelit, hanem az egész közösség számára. Hiszen az esetek többségében nem csupán a néhány kiválasztott főszereplő, hanem a diákság tömege aktív módon azonosulhatott az eljátszott dráma tartalmi, erkölcsi és hitbeli üzenetével.

Azt is tudjuk, mélységesen elhivatott szerzetes-tanárokkal van dolgunk, akik célirányosan szerveztek minden nyilvános fellépést, legyen szó prédikációról, vagy nevelő célzatú színdarab előadásáról. A cél végsősoron a térítés, a különböző protestáns tanok megerősödésének meggátolása. A társadalom minden rétegét célozták, a legkülönbözőbb helyszíneken: templomban, főúri ünnepségeken (kastélyokban és azok környékén), az utcán és a piacon. Minden lelket meg kellett szólítani, határozottan és hatékonyan: gazdagot és szegényt, templombajárót és olyat, aki más templomba jár, áhítatosat és hitében ingatagot. Ennek az egyik eszköze a dráma szolgáltatva látvány. A barokk kor társadalmi kifejezett gondot fordított egyházi és világi ünnepeinek kivitelezésére, színpadias pompájára. Az elmúlt század egyik jeles művelődéstörténésze, Rosario Assunto fogalmazta meg találóan e jelenség lényegét: „Az ünnep alkalom arra, hogy egy jellegzetesen barokk látásmódnak megfelelően, élet és színház elmosssák egymás határait és szüntelenül keveredjenek.” (Assunto, 1983, 54).

Ezzel elérkeztünk ahhoz a ponthoz, ahol történetünkbe kapcsolódik udvarhelyi jezsuiták változó színhelyű „theatruma”. E tekintetben hosszú időn keresztül művelődéstörténészeink bizonytalan információk mentén tapogatóztak. Érdekes módon, aki felkeltette érdeklődésüket a téma iránt, egy korabeli protestáns szerző volt. Hermányi Dienes József református papi családból származott, édesapja Patakfalván, majd a középajtai parókián szolgált, maga pedig Nagyenyeden 1742-től 1763-ban bekövetkezett haláláig. Hermányi az 1710-es évek elején volt az udvarhelyi Református Kollégium diákja. Nemcsak olvasmányos, de felbecsülhetetlen forrásértékű anekdota-gyűjteményében a következő történetet meséli: „Lőn egy nagypénteken, midőn a jezsuiták Krisztus szenvedését ki akarnák komédiázni, hogy én is felmenék oda a hegyre tátogni. Menyek s jövök vala ki s bé a templomba. A pápista ösztövé ábrázatú, aszúkaszu egyházfi pedig megharagúvék, és fenyeget vala, hogy megkorbácsol. Megharagúván ezért reája, s mondok magamba: »Ördög vigyen el, nem kell nékem a ti haszontalanságtok« – s mennék vala a szállásra...” (Hermányi, 1970, 43).

Hermányi másik, udvarhelyi diákévei idején hallott történetében „egy szelíd, becsületes, de halovány csizmadia legény (a nevét felejtettem, de religiójára pápista vala) beszéli vala, hogy az udvarhelyszéki jezsuiták egy nagypénteken őtöt a teátrumon felfeszítették volt tanuló korában. A teátrumon ő azt jó szívvel vállalta a jezsuiták szavára, de nem tudta mi következik belőle, amelyért szidja vala a páter jezsuitákat, azt beszélvén, hogy a keze ki lévén terjesztve a keresztfán, a taknya az állán folyt le, míg levitték a teátrumon, a jezsuiták temlomától fogva a franciskánusok klastromáig, és megint visszavitték. Mikor pedig levették a keresztfáról, ő a karait kihajtani nem tudta, hanem azután popiummal s egyébbel addig kenették, míg meggyógyula, de sohasem állott helyre jól.” (Hermányi, 1970, 161–162).

Miután a jezsuiták helyben maradt írásos öröksége semmilyen konkrétummal nem szolgált, a helyi művelődéstörténet szintézisének szerzője – 1987-ben lezárt kéziratában, csupán a Hermányi anekdoták ismeretében – óvatosan foglalmazott: „Mindeddig nem bizonyítható, hogy [...] rendeztek-e – jezsuita szokás szerint – itt is színpadi játékokat a 18. században.” (Hermann, 1993,

39-40). E kérdésben a bizonyosság az 1980-as évek végén következett be, amikor kiderült, hogy a Magyarországon és Erdélyben is illetékes osztrák rendtartomány 18. századi hivatalos évi összesítő feljegyzéseiben (*Litterae Annuae*) kevés kihagyással, mondhatni rendszeresen regisztrálták a legtávolabbi iskolákban történt színházi jellegű eseményeket is. A bécsi *Litterae Annuae* bejegyzései szerint az udvarhelyi jezsuiták diákjai 1701 és 1771 között legkevesebb 54 alkalommal léptek a város közönsége elé. Egészen biztos, hogy az előadások száma ennél nagyobb volt, hiszen több olyan esztendő van, amikor a bécsi évkönyvben nem jegyezték színházi eseményt Udvarhelyen, miközben előtte és utána igen, olykor egy évben többet is (Staud, 1988, 175-183).

Az előadások egyik helyszíne kezdetben a katolikus plébániatemplom volt, amint ezt Hermányi anekdotája is tanúsítja. Hermányi vélhetően nem egymagában merészkedett kíváncsi protestáns létére a passiójáték megtekintésére, hanem a más hitűek is látogatták az előadásokat. Elképzelhető, hogy kezdetől fogva csak a szorosan egyházi tematikájú, nagyobb tömeget vonzó és adott ünnephez kapcsolódó előadások történtek a templomban, egyébként az iskola arra alkalmas termében játszottak. Ezt több körülmény valószínűsíti. Egyrészt, néhány helyen írják a *Litterae Annuae*-ban, hogy az előadás „tapsot aratott” („plausum tulit”), ami nehezen férhetett össze a kor templomi viselkedésrendjével. 1728-ban feljegyezték, hogy a „theatrumban” nézőként előfordult gróf Gyulaffy László (1699 – 1754), Udvarhelyszék akkori főkirálybírája, akinek megjelenése szintén „tapsot aratott” (Staud, 1988, 176; Nagy, 1857-1868, II, 484). Az is igaz, hogy a korban egyes templomok közéleti eseményeknek, például országgyűléseknek is helyet adtak, melyek vitái során mindenképp fel kellett részben függeszteni a templomi viselkedés etikáját. De egyes darabok világi témája is kérdésessé teszi a templomi előadást. Továbbá, 1760-ban „új színház” („theatrum novam”) építéséről (talán inkább berendezéséről? színpadának kiépítéséről?) értesülünk: „A színház új, és korábban e föld színén sosem látott formát öltött. Első hallgatója, [nézője], akivel dicsekedhet, a kiváló Batthyány József úr.” („Theatrum novam et nunquam his in terris visam faciem induit primus auditorem consecutum se gloriatur in Excelentissimo Domino Josepho a Batthyan.” – Staud, 1988, 180). Batthyány József (1727-1799) látogatása mindenképp kiemelkedő esemény a rendház és az iskola történetében. 1759-ben lett erdélyi püspök (véltetően még e minőségében kereste fel az intézményt), de már 1760-ban kalocsai, majd 1776-ban esztergomi érsekké, végül 1778-ban bíborossá szentelték. Ő koronázta II. Lipót és I. Ferenc királyokat (Nagy, 1857-1868, I, 216).

Az új „theatrum” – avagy, miképpen véljük, a *színpad* – kialakítása nem történhetett tartós módon a templomban. Köztudomású, hogy „az oldalkulisszákkal ellátott, a valóságos térből kiemelt modern színpad a barokk kor szüleménye.” (Bán, 1968, 12). Minden bizonnyal, az évkönyv által túlzóan felmagasztalt udvarhelyi jezsuita „theatrum” is e tekintetben követte a kor divatját. Erre pedig 1740 után megfelelő teret kínálhatott a gimnázium új szeminárium-épülete, az ebédlőben vagy a tágasabb teremben, ahol a tanulók napi tevékenységüket végezték. Ez nem azt jelenti, hogy alkalmyszerűen, valamint ahhoz illően ne tartottak volna később is előadásokat a templomban vagy köztéren.

Természetesen tudni szeretnénk volna, miképpen nézett ki az első udvarhelyi „theatrum”. Erről jelenleg nem rendelkezünk pontos információkkal, de további kutatás esetén talán segíthet a jezsuita rend feloszlását követően, az udvarhelyi rendház javairól készült leltár, amely a Kolozsváron őrzött Udvarhelyszék Levéltára ún. „Székely Ládájában” található (*Conscriptio universorum bonorum realium per reside[nti]am extincti ordinis Societatis Jesu...* 74. sz.). Noha a leltár öt évvel a rend feloszlása után, 1778-ban készült, maradhattak elemek az időközben minden bizonnyal lebontott „theatruból”, amelyeket a leltározó biztosak nyilvántartásba vettek.

Addig is rendelkezésünkre áll az a visszaemlékezés, amelyben Fogarasi Sámuel, a marosvásárhelyi Református Kollégium diákja, későbbi tanára leírja azt a színpadot, amelyen az 1780-as években a vásárhelyi iskola növendékei játszottak: „A teátrum volt építve a kollégium udvarán, a Poklos utca felől való sor ház eleiben, inkább a Sáros utca felé. Egész tutajgerendák voltak felásva, melléjük kurtábbak kapcsolva, mint mikor az ácsok, vagyis inkább a kőművesek csinálnak állást. Ezekre a felállított gerendákra keresztül más gerendákat húztak, felül fedél helyett az örményektől kért sátorvászonnal volt behúzva, alatta, a földtől egy ölnyi magasságra a játékhely. Deszkákkal padolva, ennek a színnek oldalai ágytakaró kartonokkal, oloszfalakkal voltak behúzva.” (Fogarasi, 1974, 105–106). Az udvarhelyi jezsuiták „theatruma” – ismerve a nagyobb jezsuita központokban, illetve korabeli nyugat-magyarországi főurak kastélyaiban állított pompás színpadképeket – ennek talán egy „cicomásabb”, de szerkezetben és méretben hasonló változata lehetett.

A bécsi évkönyvek abban is segítenek, hogy a címek, illetve helyenként a hozzájuk fűzött néhány szavas pontosítások nyomán rekonstruáljuk: miről is szóltak az előadott darabok? Megállapíthatjuk, hogy a témaválasztás követi a jezsuita iskolai színjátszás általános trendjeit. A megjelenített korok és helyszínek közül – várható módon – igen kedvelt a klasszikus ókor. E kategóriába sorolódnak a következő darabok (zárójelben az udvarhelyi előadások évei): *Theodosius magnus imperator* (1701), *Celsus* (1745), *Prusias et Nicomedes* (1747), *Stiliconij proditio* (1747), *Celsus puer* (1752), *Titus Manlius* (1753), *Porphyrius* (1763), *Abantidas Sycioniae praetor* (1764), *Alexander Dario victor* (1767).

A repertoár összeállítói érdeklődést mutattak az ókori kelet világa iránt is, amiről a következő előadások tanúskodnak: *Darius* (1755), *Nabuchus* (1768), *Abdolonymus* (1769). Az ókori kelettel foglalkozó darabokat olykor nehéz különválasztani a bibliai ihletésűektől. Kifejezetten a Bibliához kötődnek: *Tobias junior* (1751), *Roboamus* (1756), *Legislator Moyses* (1767), *Josephus vendites* (1770), *Filius prodigus* (1770). Többször kerülnek színre szentek történetei: *Rhadolbus* (1726), *Pelagius* (1738), *Divus Casianus* (1745), *Divus Stanislaus* (1750) *Eustachius* (1755), *Simplicianus* (1763), *Sancta Felicitas cum septem filiis* (1764).

Népi kötődésüket bizonyítandó, az udvarhelyi jezsuiták néhányszor magyar történelmi eseményeket, a magyar múlt személyiségeinek (nemcsak szentté avatott királyoknak!) életéből vett részleteket is színre vittek: *Otto vigesimus quintus Ungariae rex* (1732), *Sanctus Stephanus Ungariae rex et Gyula Transsylvaniae dux* (1737), *Pugna ad Varnam* (1743), *Bela secundus* (1756), *Salmo rex* (1759), *Zailanus* (=Zalán? 1762). A magyar múlthoz közvetve kapcsolódik a *Holozous hunnorum in Asiam imperator* (1763) című darab, mely bizonyítja a magyar jezsuiták érdeklődését a hun-magyar, még szorosabban a hun-székely eredettörténet iránt. Itt meg kell említenünk a Székelyudvarhelyen többször is rendházfőnöki tisztséget betöltő Gyalogi Jánost (1686–1760), aki 1738-ban hőseposzt írt Attila hun királyról (*Inclytae et antiquissimae Sicularum Transylvaniae magno Attilae hunnorum duci*), amelyben hitet tesz a székelyek hun eredete mellett. Az is figyelemre méltó, hogy e művét a szerző gróf Gyulaffy László udvarhelyszéki főkirálybírónak ajánlotta, aki – mint láthattuk – maga is kereste a jó kapcsolatokat a rend helyi képviselőivel (Hermann – Orbán, 2018, 74–75).

Ritkábbak kerültek színre a középkori vagy koraújkori egyetemes történelmi témák, ide sorolható a *Godofredus* (1763) és a *Nico puer armenus* (1766). A világirodalom egyik örökzöld történetét, az egyszerű ember és uralkodó szerepcseréjét dolgozza fel a *Metamorphosis rustici in regem* (1734) című farsangi komédia.

A felsoroltak közt minden bizonnyal vannak olyan darabok vagy jelenetek, amelyeknek szövegét valamelyik, akkor éppen Székelyudvarhelyen szolgáló jezsuita írta (netán fordította vagy átdolgozta). Az 1759-ben bemutatott, Salamon király és László herceg (a későbbi Szent László király) hatalmi vetélkedését mesélő *Salmo rex* például köthető Illel Jánoshoz, de akár Lestyán Mózeshez is, hiszen abban az időben mindketten a helyi kolostorban éltek, és mindkettőnek tudunk e történetet megörökítő darabjáról. Ugyanitt keletkezhetett a *Homordini aqua* című előadás szövege is (1770), mely a homoródfürdői ásványvizek gyógyhatásához kapcsolódik.

Azt is ki kell emelnünk, hogy öt esetben az évkönyv megjegyzi, az előadás magyar nyelven („patrio idiomate”, „ungarica lingua”, „ungarico idiomate”) történt. Ezek címeit az évkönyv így rögzíti: *Jephtiades victima* (1758), *Siroes* (1762), *Simplicianus* (1763), *Corsinus* (1765), *Nico puer armenus* (1766). A magyar nyelvű előadások – akárcsak nagypénteki passiójátékok – a jezsuiták azon igyekezetét tükrözik, hogy a település iskolán kívüli népességét is megszólítsák.

A rend 1773-as feloszlásával az udvarhelyi diákszínpadon hosszú időre legördül a függöny. A hagyomány közel három évtized múltán, 1801-ben éled újjá, de immár nem a jezsuiták örökébe lépő világi papok által irányított Római Katolikus Gimnáziumban. Az új „jádzó szín” a Református Kollégium udvarán lett felállítva, Szigethi Gyula Mihály professzor fáradozásai nyomán, de ez már egy másik történet.

Felhasznált irodalom:

- Albert D. (2018): 400 éves a székelyudvarhelyi Tamási Áron Gimnázium. In: Laczkó Gy. – Ozsváth I. (szerk.): 425 éves a székelyudvarhelyi Tamási Áron Gimnázium. Székelyudvarhely, Tamási Áron Gimnázium. 7–171.
- Assunto, R. (1983): *Universul ca spectacol. Arta și filosofia Europei baroce (Infinita contemplatione. Gusto e filosofia dell'Europa barocca)*. Traducere de Florina Nicolae. București, Editura Meridiane.
- Bán I. (1968): *A barokk* (Harmadik kiadás). Budapest, Gondolat Könyvkiadó.
- Fogarasi S. (1974): *Marosvásárhely és Göttinga*. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó.
- Hermann G. (1993): *Székelyudvarhely művelődéstörténete*. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó.
- Hermann G. M. – Zepeczaner J. – Elekes T. (2016): *Udvarhelyszék. A közigazgatás és közélet története*. Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó.
- Hermann G. M. – Orbán Zs. (2018): *Csillagösvény és göröngyös út. Mítosz és történelem a székelység tudatában*. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyesület.
- Hermányi D. J. (1970): *Nagyenyeri Demokritus*. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó.
- Karácsonyi J. (1929): *Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970-től 1900-ig*. Veszprém, Egyházmegyei Könyvnyomda.
- Kerényi F. (2005): *Iskolai színjátszás*. In: Kőszeghy P. (szerk.): *Magyar művelődéstörténeti lexikon. Középkor és kora újkor*. Budapest, IV. Balassi Kiadó. 330 -345.
- Mészáros I. (1981): *Az iskolaügy története Magyarországon 996–1777 között*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

- Nagy I. (1857–1868): Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal. Pest, Ráth Mór kiadása, I–XIII.
- Sajó T. (2005): Jezsuiták. In: Kőszeghy P. (főszerkesztő): Magyar művelődéstörténeti lexikon. Középkor és kora újkor. Budapest, IV. Balassi Kiadó. 455–466.
- Staud G. (1988): A magyarországi jezsuita iskolai színjátékok forrásai. III. 1561–1771. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára.

[1] A cikk bővebb formában megjelent a következő címen és kiadványban: *Oktatás és «theatrum» a székelyudvarhelyi jezsuiták iskolájában*, in *Kompetencia- és tudástranszfer az oktatásban, A VII. tudományos ülészek előadásai 2019*, Presa Universitară Clujeană, Kolozsvár, 2019, 71–79.
